

KETEG Konferencia 2021 | Sr. Dr. Helen Alford, OP

- Nagy szeretettel köszöntöm Helen Alford nővért, és köszönöm, hogy megtisztelt minket azzal, hogy elfogadta a felkérésünket erre az interjúra a KETEG-konferencia alkalmából, amelynek témája a digitális kommunikáció és a személyes kapcsolatok.

Kérem, engedje meg, hogy röviden bemutassam Önt a résztvevőknek.

Ön a Sienai Szent Katalinról nevezett domonkos nővérek közé tartozik. Első diplomáját gyártástechnológiai mérnökként szerezte az Egyesült Királyságban, a Cambridge-i Egyetemen, majd ugyanitt szerzett PhD fokozatot is. Jelenleg a római Szent Tamás Pápai Egyetem – közismert nevén az Angelicum – tanára és rektorhelyettese, nemrég pedig kinevezték a Társadalomtudományok Pápai Akadémiájának rendes tagjává.

Szeretettel köszöntöm, Helen nővér, és köszönjük, hogy itt van velünk!

Egy kérdéssel szeretném indítani a beszélgetést. Ön kiterjedt kutatómunkát végzett és sokat publikált az emberi fejlődés, az egységes emberi fejlődés témakörében. Mi a véleménye a kommunikáció jelenlegi helyzetéről ebből a szempontból?

- Köszönöm, Roland, és köszönöm a KETEG szervezőinek is. Nagyon örülök az újabb közös munkának a KETEG-gel, amelyet kiváló képzési programnak, Európa egyik kiemelkedő képzési egyikének tartok, amely kapcsolatot teremt a keresztény hagyomány és a gazdasági változások között. A digitális kommunikáció természetesen technikai téma, de a háttérben gazdasági szereplők állnak, akik jelentős üzleti lehetőséget látnak benne.

Ha jól értettem, a kérdés arra vonatkozott, hogy a technológiai kérdések milyen hatással vannak a kommunikációra. Jól értettem?

- Igen. A technológiai kérdések és az emberi fejlődés kapcsolatára.

- Először talán néhány szót kellene ejtenünk az emberi fejlődésről, hiszen nagyon fontos tudni, hogy miről is beszélünk, amikor a kommunikáció és az emberi fejlődés kérdését elemezzük. Véleményem szerint nagyon érdekes témáról van szó, mivel bizonyos tekintetben számottevő egyetértés van arról, hogy mit értünk emberi fejlődés alatt. Ugyanakkor ez az egyetértés néha nem az, aminek látszik.

Induljunk ki a katolikus hagyomány megközelítéséből. A katolikus hagyomány az emberi fejlődést leginkább az alapvető emberi természet szempontjából közelíti meg: ezt bizonyos alapvető tendenciák jellemzik, amelyeket különböző kultúrákban, nyelvi környezetekben, különböző történelmi körülmények között rendkívül sokféle módon lehet fejleszteni. Ez tehát mintegy kombinációja egyrészt annak, ami emberekként közös bennünk, olyan alapvető dolgoknak, amelyekre mindannyiunknak szükségünk van, másrészt a nagyon széles körű szabadságnak, amelynek köszönhetően számos téren fejlődhetünk a saját érdekeinknek, háttérünknek, de akár az adott kultúrának, például nyelvi, történelmi, területi adottságoknak megfelelően is. Ez egy szempont.

Egy másik szempont, amelyet szintén megemlíthetünk a keresztény gondolkodás és az emberi fejlődés kapcsán, az az erények hagyományára való erőteljes támaszkodás. Ez segít a katolikus hagyományt abból a szempontból megközelíteni, hogy mi jó és mi nem annyira jó a modern hagyományban.

Az erények hagyományában ugyanis a szabadság sokkal inkább valamire való szabadságot jelent, mint valamitől való szabadságot. Inkább azt jelenti, hogy mivé válhatunk, és nem azt, hogy hogyan érhetjük el, hogy szabadon választhassunk, vagy hogy milyen korlátok állják ennek útját. Persze az nem kérdés, hogy bizonyos szintű szabad választásra szükségünk van. A modern hagyomány azonban csak ezt hangsúlyozza. Ez a téma az 1750-es évektől kezdve egy nagyobb kérdés részeként került előtérbe, és sok történelmi okra vezethető vissza, de ebbe most nem kell belemennünk. A ma előttünk álló nagy problémák egyike – és ezt látjuk egyrészt az emberi fejlődés, másrészt akár a klímaválság, a világválság kezelése vagy sok más kérdés kapcsán is – az, hogy azt gondoljuk, hogy mindannyiunknak rendelkezni kell a szabadsággal, hogy meghatározhassuk az életünk céljait. Nincsenek közös célok a tekintetben, hogy hova kell tartanunk. Ami közös, azok a célok elérésére használható eszközök. Ez nyilván azt is jelenti, hogy a pénznek nagyon fontos szerepe van, de a különböző politikák, törvények is helyet kapnak ebben a törekvésben. Ezekről sok szó esik, és vitathatatlanul fontosak. De amint látjuk például a klímaválság, a fenntartható fejlődési célok – amelyek számunkra kijelölt, elérendő célok, nem csak eszközök – kapcsán, napjainkban a társadalom egyre inkább törekszik arra, hogy legyenek közös céljaink, hiszen a felvilágosodás által az 1750-es években, az akkori történelmi körülmények között megfogalmazott megoldás már nem működik jól, és jobb utakat kell találnunk a céljaink közös meghatározására.

Mit jelent ez a kommunikáció terén? Két szinten vizsgálhatjuk meg a kérdést. Az egyik az ún. gazdasági környezet, amelynek jelenleg része a kommunikáció. Ha a digitális kommunikációra gondolunk, akkor főként nagyvállalatok – Google, Facebook stb. – tulajdonában álló platformokról beszélünk. Ezek a vállalatok olyan üzleti modell alapján működnek, amely nem igazán segít nekünk emberi téren fejlődni. Sok pénzt termel nekik, de az emberi fejlődést nem segíti elő. Miért? Azért, mert ezek a rendszerek a hirdetések értékesítéséről szólnak. Minden más, a közösségi kapcsolat csak járulékos elem. A fő üzleti modell arra irányul, hogy rávegyenek minket arra, hogy a weboldalaikat, a telefonunkat a lehető leghosszabb ideig böngésszük, a lehető leghosszabb időre lekössék a figyelmünket, és megnézzük a hirdetéseket, mert ebből lesz bevételük. A kommunikáció terén tehát gazdasági szinten vannak problémák.

Technikai szinten való igaz, hogy ezek a kommunikációs rendszerek elősegítik azt, hogy testi szempontból eltérő módon lépjünk kapcsolatba másokkal, hiszen fizikailag nem feltétlenül vagyunk együtt, és ennek érezzük is a hiányát. Ha például a gyermekek fejlődésére gondolunk, látjuk, hogy szükségük van arra, hogy megfogják a dolgokat, hogy bevegék azokat a szájukba. A tanuláshoz sok fizikai kapcsolatra van szükségünk a dolgokkal. Amikor idősebbé válunk, a fizikai kapcsolatnak nem kell ennyire erősnek lennie, de bizonyos mértékben továbbra is szükségünk van rá. Továbbra is része annak, akik vagyunk. Ezért enélkül kommunikálni veszteséget jelent, ugyanakkor lehetőséget is kínál.

A katolikus hagyomány azt tanítja, hogy vannak természetes közösségeink, mint a család, nyelvi csoportok, helyi, területi alapú közösségek, ugyanakkor az emberiség egy nagy család, amelynek Isten a feje, egy teremtett közösség, egy faj, ezért azok a dolgok, amelyek révén a helyi kereteket meghaladó kapcsolatokat létesíthetünk, nem feltétlenül rosszak, sőt akár segíthetnek másképp fejlődni is. Úgy gondolom, hogy a technológiai oldal megítélése nyitott, a technológia kialakításától függ. Ugyanakkor – amint az a technológiai változások során gyakran előfordul – nagyban függ a gazdasági tényezőktől is, amelyek adott irányba terelik. Létezhet olyan technológiai fejlődés, amely jelentős mértékben támogatja az emberi fejlődést. Az 1930-as években – jóval azelőtt, hogy létrejött volna az, amit ma biotechnológiaként ismerünk – Lewis Mumford egy kiváló könyvében biotechnikának hívta ezt. Ennek a fő gondolata az volt, hogy a technológiai fejlődést be lehet építeni az életmódjába, és az támogatni fogja annak fejlődését.

Ugyanitt egy másik gondolat pedig az volt, hogy a technológiai fejlődés lehet – ahogy ő nevezte – monoteknika is, amikor emberek egy csoportja a technológia segítségével uralkodik a társadalom széles körein. Ezt ő a történelem legrégebbi példájával szemléltette: a piramisok építésével. Akkoriban még nem állt rendelkezésre semmilyen, mai értelemben vett technológia, ezért a gépeket, a technológiát a rabszolgák szervezett munkája jelentette, vagyis az embereket egyfajta géppé alakították, és minden egyes ember csak egy nagy gép egy-egy alkatrésze volt a piramis építésének szolgálatában. Mumford ezt monoteknikának tekintette, még akkor is, ha nem voltak a mai értelemben vett gépek, hiszen az a hozzáállás, hogy az embereket egy technológiai megközelítéssel irányították, igenis jelen volt. Mumford ír erről a legszemléletesebben, ezért hivatkozom rá, de sokan mások szintén úgy vélik, hogy kétféle technológiai fejlődés van, amelyek közül választhatjuk akár az egyiket, akár a másikat. A különböző történelmi időszakokban hol az egyik, hol a másik volt domináns. Azt is mondhatnánk, hogy napjainkban a zöld technológia a biotechnika újbóli felemelkedésének tekinthető, amelynek keretében a technológiának be kell illeszkednie a bolygónk fenntarthatóságát biztosító életmódba.

Amikor tehát a kommunikációról a technológia szempontjából beszélünk, ezt a két szintet kell vizsgálni: a technológiai és a gazdasági szintet. Továbbá ki kell térni arra is, hogy az emberi fejlődés szempontjából hogyan ítéljük meg a technológiai fejlődést, ami lényegében az Ön kérdése volt.

- Rengeteg érdekes kérdést említett. Egyet emelnék ki ezek közül: azt, amiről az elején beszélt az emberi természettel és az erények fejlődésével kapcsolatban. A világvárvány alatt sok mindent megtanultunk, és sok új kérdés is felmerült. Ezek egyike az, hogy mit tudunk az emberi természetről és a társas kapcsolatokra való alapvető igényünkről. Még zajlik a világvárvány, és a jövőben akár ennél sokkal súlyosabb, halálosabb járvány is következhet. Igényli az emberi természet a kommunikációt, a kapcsolatot, a személyes kapcsolatot a szűk családi körön kívül? Mit tudunk erről? Ha például néhány év múlva egy nagyon súlyos járvány alakulna ki, az emberiség túlélhetné azt a technológia segítségével, a tágabb társadalommal való kapcsolat hiányában?
- Ez nagyon jó kérdés, amelyre most részben tudok válaszolni, de úgy gondolom, hogy a világvárvány majd lehetővé teszi, hogy minden tekintetben megválaszoljuk, hiszen arra fogja indítani a kutatókat, hogy kimerítőbb választ találjanak az Ön által most feltett kérdésre.

Jelenlegi ismereteink alapján azt mondanám, hogy alapvetően két különböző típusú tudással rendelkezünk, amelynek segítségével válaszolhatunk erre a kérdésre. A régebbi tudás filozófiai jellegű, de a vallási hagyományokból is merít. Nevezhetjük bölcsességi hagyománynak; a szakirodalomban is így hívják: több évezred gondolatait foglalja magában, és hatalmas mennyiségű tapasztalatot szintetizál az emberlétről való gondolkodásról. Ha például a keresztény hagyományt vesszük – de vehetnénk más hagyományokat is –, megpróbálhatjuk megérteni, hogy mit tart a hagyomány isteni kinyilatkoztatásnak, és ezt felhasználni annak megértésére, hogy mi a jó az emberi életben, mit jelent embernek lenni. Ha innen, a nagyobb múltra visszatekintő bölcsélet oldaláról indulunk el, egyértelműen felismerjük, hogy az emberi életnek van egy nagyon erős társas eleme. Ezt sokféleképpen láthatjuk. Például ha az ószövetségi Tízparancsolatra gondolunk, látjuk, hogy az elején van három parancsolat, amely Istenre vonatkozik – bár ezt is tekinthetjük egyfajta társas kapcsolatnak –, a parancsolatok többsége, tízből hét azonban a többi emberrel való kapcsolatunkra vonatkozik. Sok erkölcsi, etikai és jogi rendszer – amelyek közül nem egy több ezer évre nyúlik vissza – középpontjában a jó emberi együttélés áll. Az a gondolat tehát, miszerint az ember természetes állapota az egyedüllét, furcsa elgondolás. Elég csak az irodalomra gondolni, például a Robinson Crusoe című regényre, amelynek középpontjában az egyedül maradt ember áll. Persze az írók nem feltétlenül egy-egy konkrét ideológiát akarnak továbbadni, hanem sokszor csak narratív formában gondolkodnak.

De itt is látjuk, hogy Robinson Crusoe életében a pozitív fordulat akkor jön el, amikor megjelenik Péntek, és onnantól kezdve van mellette egy másik személy. Tehát ez a könyv sem támasztja alá azt a gondolatot, hogy mi alapvetően individuumok vagyunk, és a társas kapcsolatok csak problémát jelentenek. Ezekről a hagyományokról még sokat lehetne beszélni.

Napjainkban egyre több olyan érdekes, empirikus tudományos eredmény lát napvilágot, amely betekintést enged az emberi életnek ebbe a részébe is: ilyen a genetika, az idegtudomány, a viselkedési közgazdaságtan, legalábbis én ezeket a területeket ismerem jobban. Talán a legrendkívülibb fejlemény, amelyet említhetek, az Richard Dawkins „Az önző gén” című könyve, amely a XX. század második felében jelent meg. Bizonyára már hallottak róla. Ebben arról van szó, hogy az emberi élet igazán fontos elemei a gének, amelyek igyekeznek nemzedékről nemzedékre továbböröklődni. Ennek a könyvnek a 30. évfordulós kiadásában maga a szerző az előszóban arról írt, hogy tekintettel arra, ami az utóbbi időben a genetikai kutatás terén történt, ennek a könyvnek adhatta volna az „önző gén” helyett az „együtműködő gén” címet. A genetikai kutatás tehát egyre inkább arra mutat rá, hogy az emberi evolúcióban, az emberi csoportokban van egyfajta szelekció, amely segít együtműködőbbé válnunk, és ez igazán értékes számunkra nemcsak a jó családi élet vagy a vallásos élet szempontjából, hanem a túlélés nagyon alapvető szintjén és a közgazdaságtan tekintetében is. Ezenkívül a viselkedési közgazdaságtan játékelmélete megmutatja azt is, hogy hogyan értékeljük önmagunkban a kapcsolatokat: azok nemcsak eszközként értékesek a céljaink eléréséhez, hanem azért értékeljük őket és akarunk kapcsolatokat építeni, mert jók nekünk. Nincs tehát ennyire éles határvonal egyrészt az egyén, az egyéni preferenciák, az egyéni célok, másrészt mindenki más között, akikkel annyira működök együtt, amennyire segítenek elérni az egyéni céljaimat. Ez nagyon nem megfelelő modell, hiszen az empirikus eredmények arra indítanak, hogy az emberekre sokkal inkább mint kapcsolatban lévő lényekre tekintünk.

Visszatérve az eredeti kérdésre: segíthet a digitális mechanizmus fenntartani ezeket a társas kapcsolatokat? Azt mondanám, hogy most nagyon új helyzetben vagyunk e tekintetben. Valószínűleg bizonyos módon segíthetnek nekünk, de ha nem megfelelően használjuk ezeket az eszközöket, akkor károsak lehetnek számunkra. Nagyjából ez történt korábban a technológiával is. Képesek vagyunk megtalálni az új technológiák felhasználásának jó módjait, de az is előfordulhat, hogy végül hagyjuk, hogy kárt tegyenek bennünk. Most tehát az a feladatunk, hogy jobban megértsük – és sokan fogják ezt kutatni –, hogy a technológia miként segíthet továbbfejleszteni a kapcsolati képességeinket, és hogyan kell fenntartanunk a kapcsolatot, a személyes, fizikai kapcsolatot, és hol kell elkülöníteni a kettőt. Erre én most nem tudok választ adni. Talán mások jobban tudnának válaszolni, de én sok fejlődésre számítok ezen a téren. Ki tudja, ha két év múlva visszatérnénk erre a kérdésre, lehet, hogy sokkal többet tudnánk elmondani róla.

- Nagyon köszönöm! A következő kérdésben ismét két téma keveredik: az Ön szakértelme a technológiafejlesztés terén, illetve – ami szerintem nagyon érdekes – a céljaink és a technológiai fejlődés időbeli dimenziója. Ha vetünk egy pillantást a kommunikációs technológiák, a közösségi média közelmúltbeli fejlődésére, mit gondol e fejlődés etikai dimenziójáról? Mostanra viszonylag világosnak tűnik, hogy a közösségi média használata – különösen a fiatalok esetében – sok kárt tesz, és az is lehet, hogy a kormányok erről már régóta tudnak. Mit gondol tehát Ön a technológiai fejlődés, illetve a károk elkerülését célzó óvatosság és felelősség kapcsolatáról? Gondolok itt az elővigyázatosságra is, például arra, hogy nem szabad túl korán bevezetni a technológiákat anélkül, hogy tudnánk, hosszú távon milyen potenciális károkat okozhatnak. Hogyan közelítsünk ehhez a kérdéshez, mit tanulhatunk a történelemből?

- A történelemből, azt hiszem, megtanultuk, hogy kétféle dolog figyelhető meg egyszerre. Az egyik a technológiák elővigyázatos megközelítése, amelyről Ön is beszélt. Ez igyekszik megállítani a negatív folyamatokat. A technológiák terjedését ösztönözni akaró emberek ezt gyakran úgy tekintik, mint annak idején, az ipari forradalom korai szakaszában az Egyesült Királyságban azokat, akik tönkretették a gépeket, mert elvették az emberek munkáját, és ezt azok az emberek, akik a technológiát tartották minden probléma megoldásának, nagyon rossznak tekintették. Az elővigyázatosságot hirdető embereket gyakran maradinak, konzervatívnak tartják, olyanoknak, akik nem engedik, hogy megtaláljuk a jó megoldásokat. Ezek az emberek azonban gyakran nagyon sok jót tesznek, annak ellenére, hogy a társadalom haladóbb csoportjai rossz szemmel néznek rájuk. Amikor később, az idő távlatából visszatekintünk az eseményekre, látjuk, hogy a hozzájárulásuk nagyon pozitív volt.

És persze ott vannak azok, akik igyekeznek a technológiákat előmozdítani, és azt mondják: „Még nem tudjuk, hogyan fog ez működni. Egyszerűen ki kell próbálni, és nézzük meg, mi történik.” Azt gondolom, hogy ha ezek a technológiák nem társulnak olyan túlzottan erőteljes gazdasági tervekkel, amelyek igyekeznek a saját álláspontjukat rákényszeríteni mindenki másra, akkor talán ez a csoport is sok jót tesz. Persze néha lehetnek rossz hatások is. Azt gondolom, hogy akkor van gond, amikor – ahogy Shoshana Zuboff írta a megfigyelő kapitalizmusról szóló könyvében vagy James Williams a „Stand out of our Light” (Ne takard el a fényt előlünk) című könyvében – a nagyvállalatok, mint a Facebook vagy a Google, a legjobb iskolákból kikerülő legjobb mérnökökkel dolgoztatják ki a leghatásosabb módszereket arra, hogy eltereljék a fiatalok figyelmét, hogy odakössék őket a telefonjukhoz, hogy akár az alvást is mellőzzék azért, hogy figyeljék, mi történik. James Williams ezt ellentétes technológiának nevezi, de ugyanezt nevezte Lewis Mumford monoteknikának. Az egyik csoportnak pénzügyi haszna származik ebből, a legtöbb embert azonban így vagy úgy kár éri. Sajnálatos módon ez nem újdonság a történelemben, hanem csak egy régi jelenség új megjelenési formája. Pozitívan ugyanakkor azonban azt mondhatjuk, hogy így nem vagyunk tapasztalatlanok az ilyen jellegű technológia kezelése terén, ráadásul a múltban azt tapasztaltuk, hogy végül mindig sikerült jobb egyensúlyt elérni. Ez persze időközben nem spórolja meg nekünk a fájdalmat, a szenvedést és a problémákat. Ha azonban ezeket sikerül minimalizálni, akkor mindannyian nyertesek leszünk. Ezért az Önök által erről folytatott eszmecsere nagyon fontos, hiszen többek között éppen erre törekszenek.

- Ha egy példát akarunk hozni az üzleti életből, akkor megemlíthetjük a dohányipart. Botrányt okozott, amikor kiderült, hogy a dohánygyártók már évtizedek óta tudták, hogy milyen egészségügyi hatásai vannak a dohányzásnak, mégsem vonatkoztak szigorú szabályok a fiatalok dohányzására. Azt gondolom, hogy a kommunikációs technológiák némelyikével már elértük a botrány szintjét. És ismét úgy tűnik, hogy a jogalkotás nagyon későn igyekszik kialakítani a megfelelő vonatkozó irányelveket.

- Egyetértek Önnel. Mégis azt mondanám, hogy mi itt Európában még jobb helyzetben vagyunk, mint a világ sok más része, bár itt is van sok probléma. A legtöbb ember szerintem elismeri, hogy Európa legalább megpróbál szembenézni a helyzettel, sokkal jobban, mint például az Egyesült Államok vagy különösen Kína. Az, hogy Önök most a KETEG keretein belül erről a témáról folytatnak eszmecserét, és hogy Magyarország is előmozdítja az ilyen jellegű vitákat Európában, nagyon lényeges, hiszen ezzel hozzájárulunk a világban zajló nagy vitához, és ez kihathat a világ más részeire is, még akkor is, ha a legnagyobb hatalommal bíró vállalatok nem nálunk működnek. Lehetünk azonban mi az innovátorok a jogi rendszer, az etikai rendszer kialakítása, illetve e technológiák felhasználási módjának meghatározása tekintetében. Végső soron ez is ugyanolyan fontos. Ezért azt gondolom, hogy tovább kell foglalkoznunk ezzel a kérdéssel.

Az emberi élet arról szól, hogy szembenézünk a gyengeségünkkel, a bűnnel, a világban levő rosszal, és ez az egyik terület, ahol szembe kell néznünk ezekkel.

- Közeledik a beszélgetésünk vége, és szeretnénk a résztvevők számára gyakorlatiasabb gondolatokat is megfogalmazni. Azt hiszem, sokan küzdünk ezekkel a technológiákkal, és úgy tűnik, hogy az ár ellen úszunk, mivel minden abba az irányba akar minket terelni, amely talán nem a legjobb számunkra. Van esetleg valamilyen javaslata – akár az erények hagyománya alapján – a kommunikációs technológiákkal küzdő szülők, tanárok vagy akár bármely keresztény ember számára? Hogyan élhetünk jó életet ilyen körülmények között, a kommunikációs technológiák áradatában?

- Ez nagyon jó kérdés, és nehéz általános választ adni rá, mivel nagyon függ a konkrét körülményektől. De megemlíthetem például azokat a csoportokat, amelyek igyekeznek olyan gondolkodásmóddal nyomást gyakorolni nagy gazdasági szereplőkre, amely meggyőzheti őket arról, hogy gondolkodjanak el például az emberi méltóságról. A Blueprint for Better Business nevű szervezet például főként a pénzügyi ágazatban dolgozó embereket tömörít, tehát nem közvetlenül a technológiákkal foglalkoznak, de e szereplők közül sokan beruházóként jelen vannak a technológiák ágazatában, és hatást gyakorolnak rá. Ha egy nagyvállalat emberként gondolna az ügyfeleire, ha figyelembe venné a méltóságukat, valószínűleg nem úgy bánna velük, mint most. Azt hiszem, elsősorban úgy gondolnak az ügyfeleikre, ahogy a közgazdaságtani elméletekből tanulták, a stimulusok és válaszok mechanizmusának részeként („ösztönöznünk kell őket, hogy vegyék meg a termékünket, mert ha mi nem tesszük meg, majd megteszi valaki más, ezért el kell jutnunk hozzájuk”). Ezzel szemben kialakulhatna a vállalatok körében egy kritikus tömeg, elegendő üzletember, aki elkezd azon gondolkodni, hogy ha ő nem akarja, hogy az ő gyerekeivel is így bánjanak, akkor miért bánik ő így mások gyermekeivel. És elkezd azon gondolkodni, hogy mit tehet az emberi méltóságuk támogatása érdekében. Nagyon jó mérnökökkel, nagyon jó menedzserekkel, nagyon jó marketingesekkel együtt dolgozva lenyűgöző válaszokat kaphatunk ezekre a kérdésekre. Képesek ilyen válaszokat adni, csak megfelelő irányt kell nekik mutatni. Az egyik reménykeltő dolog, amit tehetünk, az, hogy megpróbálunk nagyvállalatokat meggyőzni arról, hogy lehetséges így viselkedni. Azt gondolom, hogy a pénzügyi válság után, a klímaválsággal szembesülve az emberek egyre inkább nemcsak azt gondolják, hogy ezt meg lehet tenni, hanem azt is, hogy meg kell tennünk. Ezek a csoportok olyan eszközöket kínálnak, amelyek a keresztény hagyományból, de akár vallásközi hagyományokból, a bölcsességi hagyományokból is merítenek, és nagy tapasztalattal rendelkeznek, amellyel segítenek kezelni ezeket a kérdéseket. Ezért olyan eszközöket kell létrehozunk, amelyek segítenek ezt a tudást átadni az üzleti szférának és megvalósíthatóvá tenni, hogy hatást gyakoroljon az árukat és szolgáltatásokat előállító üzleti folyamatok eredményére. Vannak már ilyen kezdeményezések. Az Economy Francesco egy másik nagy mozgalom, amely a fiatalokat próbálja ebbe bevonni.

Ha beszélnék James Williamsszel – aki korábban a Google mérnöke volt, majd megírta a Stand out of our Light című könyvét –, ő biztosan tudna nekünk mesélni olyan, mérnökökből álló csoportokról, amelyek különböző, erre irányuló eszközökön dolgoznak. Szinte biztos vagyok benne, hogy találnánk kisvállalkozásokat Európában, amelyek megpróbálnak másfajta online, kommunikációs élményt nyújtani a fiataloknak. Úgy vélem, hogy nyitva kell tartanunk a szemünket. Nem lehetünk naivak, de kétségbeesni sem szabad, hiszen ez valóban nagy technológiai változás, de korábban már átértünk más nagy technológiai változásokat. És mivel azokkal is meg tudtunk küzdeni, ezt is tudni fogjuk kezelni. Az, amit Önök próbálnak tenni ezen a projekten és eszmecserén keresztül, hozzá fog járulni ahhoz, hogy a technológia végül támogassa az emberi élet fejlődését, a fiatalok, családok, helyi közösségek fejlődését. Ez lehetséges, és tennünk kell ezért.

- Köszönjük! Helen nővér, köszönjük, hogy itt volt velünk, megosztotta velünk a tudását, és köszönjük a bátorítást, hogy ne essünk kétségbe, hanem tartsunk ki a reményben. Nagyon köszönjük! Szép napot kívánunk Önnek, és már várjuk, hogy viszontlássuk a konferencián.

- Én is köszönöm!